

організації оплати праці та регулювання доходів / Д. Богиня // Україна: аспекти праці. - 2003. - № 7. - С. 3-8.

8. Гордей О. Д. Вплив фінансових важелів на рівень життя населення / О. Д. Гордей // Фінанси України. - 2008. - № 7. - С. 78-83.

9. Мацюра С. І. Оцінка трудового потенціалу як одного із ключових факторів формування та збалансованості бюджетної політики / С. І. Мацюра, О. В. Третьякова // Вісник Криворізького економічного інституту КНЕУ. - 2008. - № 3. - С. 50-54.

10. Лапин Е. В. Оценка экономического потенциала предприятия : [монография] / Е. В. Лапин. - Сумы : Университетская книга, 2004. - 360 с.

11. Ніколаєва О. Соціально-економічна оцінка негативних явищ у системі вищої освіти / О. Ніколаєва, В. Шамаєв // Схід. - 2008. - № 3 (87). - С. 59-65.

12. Ярошенко В. Проблема конкурентоспроможності національного ринку праці України / В. Ярошенко // Україна: аспекти праці. - 2008. - № 6. - С. 10-17.

13. Комиссарова Т. А. Управление человеческими ресурсами / Т. А. Комиссарова. - М. : Дело, 2002. - 312 с.

14. Немцов В. Д. Стратегічний менеджмент / В. Д. Немцов, Л. С. Довгань. - К. : ТОВ "УВПК "ЕксОб", 2001. - 560 с.

15. Экономическая стратегия фирмы / [под ред. А. П. Градова]. - [2-е изд., испр. и доп.] - СПб. : Специальная литература, 1999. - 589 с.

16. Грішнова О. А. Людський капітал: формування в системі освіти і професійної підготовки / О. А. Грішнова. - К. : Знання, КОО, 2001. - 254 с.

17. Колот А. М. Соціально-трудові відносини: теорія і практика регулювання : [монографія] / А. М. Колот. - К. : КНЕУ, 2005. - 230 с.

18. Управление персоналом организации / [под ред. А. Я. Кибанова]. - М. : ИНФРА-М, 1998. - 512 с.

19. Мазаракі А. А. Економіка торговельного підприємства / А. А. Мазаракі, Л. О. Лігоненко, Н. М. Ушакова ; [за ред. проф. Н. М. Ушакової] - К. : Хрещатик, 1999 - 800 с.

20. Бланк И. А. Торговый менеджмент / И. А. Бланк. - [2-е изд.] - К. : Украинско-Финский институт менеджмента и бизнеса, 2004. - 420 с.

21. Каминский П. Д. Проблемы и перспективы развития человеческого потенциала на примере ОАО "Харьковский трубный завод" / П. Д. Каминский // Вісник Донецького університету. - 2003. - Вип. 2. - С. 130-139. - (Серія "Економіка і право").

H. Zabrods'ka

DEVELOPMENT OF METHODOLOGICAL TOOL OF ANALYSIS OF TERMS FORMATION OF HUMAN FACTOR WITHIN ANTI-CRISIS MANAGEMENT IN RETAIL TRADE ENTERPRISES

Main methodical approaches to the analysis of the conditions within external and internal environments of human factor formation are studied in the article. Methods for the analysis of internal and external conditions for the formation of human factor within anti-crisis management in retail trade enterprises are suggested in the article.

Key words: human factor, anti-crisis management, terms are a macroenvironment, terms of mezoenvironment, terms of microenvironment, terms of internal environment, analysis.

© Г. Забродська

Надійшла до редакції 16.08.2010

УДК 330.322

**ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ
ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ**

ІРИНА КАРПУХНО,

*кандидат економічних наук, доцент кафедри економічної теорії
Донецького національного університету*

У статті розглянуто теоретичні аспекти інноваційного розвитку, різні підходи до визначення сутності економічної категорії "інновація". Досліджено особливості, основні проблеми та тенденції інноваційного розвитку України за останні роки. Запропоновано ряд заходів системного характеру з поліпшення інноваційного клімату в країні. Зокрема запропоновано активізувати створення й розвиток спеціалізованих інженерно-технічних структур (фірм, науково-виробничих центрів тощо), які б стали проміжною ланкою між науковими установами та виробництвом.

Ключові слова: інновація, новація, інноваційний розвиток, інноваційна діяльність.

Постановка проблеми. Досвід розвинених країн світу засвідчує неможливість переходу до постіндустріального суспільства без активізації інноваційних про-

цесів. У розвинутих країнах велика частка приросту ВВП припадає на нові знання, що впроваджуються в інноваційних технологіях виробництва та управління.

№ 5 (105) вересень 2010 р.

В Україні обсяг державного фінансування на підтримку наукових досліджень та інноваційного розвитку майже втричі менший, ніж у європейських країнах, що пояснює розрив у науково-технологічній сфері та віддаляє Україну від розвинених країн світу. Економіка сучасної України потребує використання нових можливостей розвитку, тому наступним кроком для неї є побудова інформаційного суспільства та економіки знань, які передбачають насамперед ефективну інноваційну політику як держави, так й окремих суб'єктів господарювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Засновником інноваційних теорій економічного розвитку вважається Й. Шумпетер [1]. Проблемам інноваційного розвитку присвячені праці ряду вітчизняних і російських учених-економістів - Б. Санто [2], О. Мельника [3], В. Борейко [4], Л. Федулової, І. Шовкуна [5], В. Стадника [6], М. Йохна, П. Іжевського [7], М. Денисенко, Т. Воронкової, С. Ладика [8], М. Жука [9], А. Князевича [10]. Разом із тим, теоретичні питання інноваційного розвитку України опрацьовані найслабше.

Метою дослідження є розгляд теоретичних аспектів інноваційного розвитку, а саме: розгляд існуючих підходів до сутності інновацій, а також виявлення проблем та особливостей сучасного інноваційного розвитку України.

Виклад основного матеріалу. Для того щоб інноваційний розвиток перетворився з привабливої ідеї на реальність, необхідно, перш за все, визначитись із понятійним апаратом. Конкретність підходу потребує точності понятійного апарату, який визначає сутність та механізми інноваційного розвитку.

У науковій літературі немає однозначного визначення поняття "інновація", але зарубіжні й вітчизняні науковці вказують на зв'язок інновацій із прогресом [1, 3, 8]. Існують такі підходи до трактування інновацій: атрибутивний, функціональний і предметний. Функціональний підхід визначає інновації як процес свідомого здійснення змін у техніці, технології та організації праці. Прикладом може слугувати визначення Й. Шумпетера: інновація - це проведення "нових комбінацій" у випадках упровадження нового товару, методу виробництва, створення нового ринку, опанування нових джерел сировини, упровадження організаційних форм промисловості [1].

Атрибутивний підхід зводиться до менеджерського підходу, коли інновація розглядається як одна з можливих реакцій підприємства на громадські потреби, або ж соціального підходу, коли вона стає елементом соціально-економічного прогресу. Представники цього підходу (В. Лапін, Д. Гвішіані) розглядають інновацію як комплексний процес створення, розповсюдження та використання нового практичного засобу для найкращого задоволення певної потреби людей.

Предметний підхід стосується цілої сукупності виробів, процедур і методів, що характеризуються певними рисами. Його, зокрема, дотримується Р. Лап'єр, на думку якого інновація виражається в застосуванні нових видів інструментів або ж нових принципів користування інструментом; упровадженні нового технологічного процесу або нової процедури; застосуванні нового виду сировини або ж матеріалу; використанні нового місця або території, раніше не відомих, у здійсненні нової дії. Також до представників предметного підходу можна віднести Б. Санто, який вважав, що "інновація - це такий суспільно-техніко-економічний процес, який через практичне використання ідей і

винаходів призводить до створення кращих за своїми властивостями виробів, технологій, орієнтованих на економічну вигоду, прибуток, додатковий прибуток, охоплює увесь спектр видів діяльності - від досліджень і розробок до маркетингу" [2, с. 86].

Закон України "Про інноваційну діяльність" містить таке визначення: інновації - новостворені (застосовані) і (або) вдосконалені конкурентоздатні технології, продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і (або) соціальної сфери [11].

Слід відрізнити такі поняття, як "новація", "нововведення", "інновація". Під "новацією" прийнято розуміти кінцевий метод, принцип, відкриття, винахід, нову техніку, технологію, яка є кінцевим результатом інтелектуальної, науково-дослідної, проектно-конструкторської діяльності. "Нововведення" в буквальному розумінні означає процес використання новації або нове виробництво. А з моменту прийняття нововведення до реалізації та поширення воно набуває нової якості та стає "інновацією", тобто не кожне нововведення є інновацією. Зазвичай поняття "нововведення" й "інновації" вважаються синонімами, проте в такому випадку будь-яке нововведення, у тому числі не-прогресивне, неефективне можна було б назвати інновацією, однак це спрощує його зміст.

У Новій економічній енциклопедії дається таке визначення інновації: інновація - отримання більших економічних результатів за рахунок впровадження нововведення [12, с. 179]. У цьому визначенні підкреслюється, що інновація має приносити більший результат, тобто неефективною вона не може бути. Новація - це "оформлений результат фундаментальних, прикладних чи експериментальних досліджень, прийнятих для реалізації в практичну діяльність" [6]. Усвідомлення цінності й важливості новації, а отже, її впровадження відбувається не відразу, а через певний період, який прийнято називати "інноваційним лагом". Важливою є своєчасність упровадження новації, оскільки із часом вона морально знецінюється й утрачає свою новизну.

Таким чином, окремі визначення поняття "інновація" не повністю розкривають її економічну сутність, тому що в них відсутні конкретні критерії визначення інновації з точки зору результативності. Уважаємо, що при визначенні поняття "інновація" доцільно використовувати системний підхід та розуміти під інновацією отримання більших економічних результатів за рахунок упровадження нововведення як реалізованого нововведення незалежно від сфери застосування.

Для України актуальною залишається проблема прискорення економічного розвитку на інноваційній основі. Стабільному інноваційному розвитку підприємств України не сприяє, а певним чином заважає недосконалість, нечіткість нормативно-правового забезпечення. Нормативно-правова база регулювання інноваційної діяльності в Україні є фрагментарною та суперечливою. Її правову основу становлює Конституція України, Закон України "Про інноваційну діяльність" та інші законодавчі акти. В Україні прийнято близько 100 законодавчих, нормативно-правових актів та інших документів, які не формують сприятливого середовища для проведення інноваційної діяльності. Так, чинною Концепцією науково-технологічного та інноваційного розвитку України встанов-

лені норми фінансування науки в розмірі 1,7 % від обсягу ВВП, і ця стаття є захищеною [13]. Цим же документом передбачене збільшення норми фінансування з 2003 року до 2,5 % обсягу ВВП, але на практиці розмір фінансування науки не досягає цього рівня.

У цій Концепції були поставлені також такі завдання: наблизити рівень оплати праці науковців до норм, установлених у розвинених країнах, підтримати високий рівень забезпеченості науки матеріально-технічними ресурсами. Проте фактична заробітна плата українських науковців значно нижча, і сумнівно, що найближчим часом вона може сягнути такого високого рівня як у розвинених країнах. В умовах глобалізації відбувається значний вплив вітчизняних наукових кадрів за кордон. Крім того, декларується, що держава повинна забезпечити умови для обов'язкового виділення коштів на придбання обладнання, капітальне будівництво та інші витрати з обов'язковим пільговим оподаткуванням наукових установ, що на практиці майже не виконується.

Безумовно, що забезпечення економічного зростання країни більшою мірою залежить від держави, а саме - від державної інноваційної політики. Вона покликана відповідно до зростання внутрішнього продукту забезпечити збільшення виплат на розвиток науково-технічного прогресу, стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності регіонів, надання їм певної свободи вибору цілей для пріоритетних напрямів фінансування наукових проектів і заохочення інноваційної діяльності.

Україна має потужний науковий потенціал, здатний виконувати складні фундаментальні та прикладні дослідження, багатогалузевий промисловий комплекс, на 30 % зорієнтований на високотехнологічне виробництво (машинобудування, енергетика, авіаційні та космічні технології та ін.) [4, с. 33]. Проте проведений аналіз показує, що за період 2000-2009 рр. питома вага підприємств, що впровадили інновації знизилась із 18 % до 12,8 % (табл. 1). Найменшою їхня питома вага була в 2006 р. і складала 11,2 % [14].

Таблиця 1. - Показники інноваційного розвитку України за 2000-2009 рр., у фактичних цінах *

Рік	Питома вага підприємств, що займаються інноваціями, %	Загальна сума витрат, млн грн	У тому числі:							
			Власні кошти		Державні кошти		Іноземні інвестиції		Інші джерела	
			млн грн	%	млн грн	%	млн грн	%	млн грн	%
2000	18	1760,1	1399,3	79,5	7,7	0,5	133,1	7,6	217	12,4
2001	16,5	1979,4	1654	83,6	55,6	3,0	58,5	3,1	203,1	10,3
2002	18	3018,3	2141,8	71,0	45,5	1,6	264,1	8,8	562,4	18,6
2003	15,1	3059,8	2148,4	70,2	93	3,1	130	4,2	688,4	22,5
2004	13,7	4534,6	3501,5	77,2	63,4	1,4	112,4	2,5	857,6	18,9
2005	11,9	5751,6	5045,4	87,7	28,1	0,5	157,9	2,7	520,2	9,1
2006	11,2	6160	5211,4	84,6	114,4	1,9	176,2	2,8	658	10,7
2007	14,2	10850,9	7999,6	73,7	144,4	1,3	321,8	3,0	2384,7	22,0
2008	13	11994,2	7264	60,5	336,9	2,8	115,4	1,0	4277,9	35,7
2009	12,8	7949,9	5169,4	65,0	127,0	1,6	1512,9	19,0	1140,6	14,4

* Розраховано за даними [14].

Загальна сума витрат на інноваційний розвиток значно зросла - з 1760,1 млн грн у 2000 р. до 11994,2 млн грн у 2008 р. та дещо знизилась за 2009 р. до 7949,9 млн грн, але слід ураховувати ті інфляційні процеси, що відбулися в національній економіці за цей кризовий період [14]. Аналіз структури фінансування підприємств показав, що найбільшу питому вагу в загальній сумі витрат займають власні ресурси, які в 2005 р. сягнули 87,7 %. Проте негативні економічні процеси зменшили інноваційну платоспроможність підприємств, і питома вага власних ресурсів фінансування підприємствами інноваційного розвитку зменшилася до 60,5 % у 2008 р. Спостерігається збільшення частки інших джерел фінансування, до яких відносять емісію акцій та облігацій, лізинг, франчайзинг, факторинг тощо. Їхня питома вага зросла з 9,1 % у 2005 р. до 35,7 % у 2008 р. Знизилась привабливість підприємств для іноземних інвесторів, що позначилося на зменшенні іноземних інвестицій за 2002-2008 рр. з 8,8 % до 1 %, проте за 2009 р. питома вага за рахунок коштів іно-

земних інвесторів значно зросла (до 19 %). Державне фінансування має найменшу питому вагу. У 2008 р. питома вага державних видатків у структурі фінансування інноваційного розвитку підприємств збільшилась лише до 2,8 %.

Статистичні дані, що характеризують обсяг фінансування інноваційної діяльності підприємств України за різними напрямками, представлені в табл. 2.

Проведений аналіз напрямів фінансування інноваційної діяльності показав, що найбільша частина коштів припадає на придбання машин та обладнання, пов'язаною з упровадженням інновацій (прогресивних на новій технологічній основі машин, обладнання та інших засобів виробництва) - у 2008 р. вона становила 64 %, а в 2009 р. - 62,6 %.

Крім того, підтвердженням інноваційного занепаду країни є дані про обсяги впровадження інновацій на промислових підприємствах, зокрема ті, які стосуються кількості найменувань освоєних нових видів продукції за період 2000-2009 рр.

Таблиця 2. - Напрями фінансування інноваційної діяльності підприємств України, у фактичних цінах [14]

Роки	Загальний обсяг	У тому числі:				
		Дослідження та розробки	Придбання нових технологій	Підготовка виробництва для впровадження інновацій *	Придбання машин та обладнання, пов'язаного з впровадженням інновацій	Інші витрати
2000	1760,1	266,2	72,8	163,9	1074,5	182,7
2001	1979,4	171,4	125	183,8	1249,4	249,8
2002	3018,3	270,1	149,7	325,2	1865,6	407,7
2003	3059,8	312,9	95,9	527,3	1873,7	250
2004	4534,6	445,3	143,5	808,5	2717,5	419
2005	5751,6	612,3	243,4	991,7	3149,6	754,6
2006	6160	992,9	159,5	954,7	3489,2	563,7
2007	10850,9	986,5	328,4	x	7471,1	2064,9
2008	11994,2	1243	421,8	x	7664,8	2664
2009	7949,9	846,7	115,9	x	4974,7	2012,6

* З 2007 року показник віднесено до інших витрат.

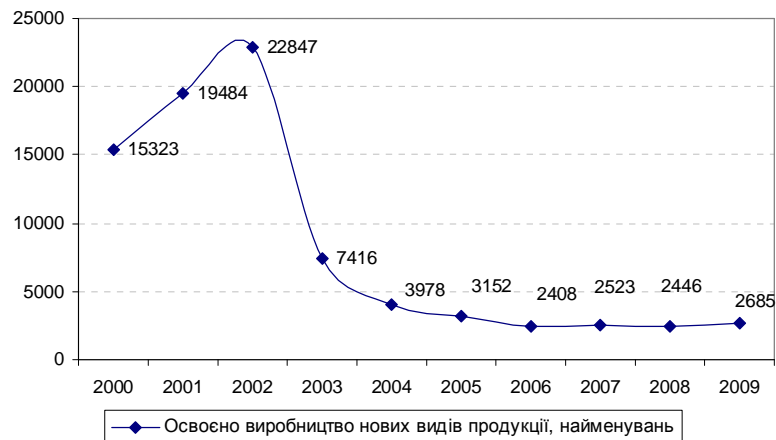

Рис. 1. Динаміка обсягів освоєних нових видів продукції на промислових підприємствах України 2000-2008 рр. [14].

Характерною рисою для інноваційної сфери України є повільне формування сучасного й масштабного ринку інноваційної продукції. Натуральний вимір показників дозволяє більш чітко побачити ситуацію, яка склалася за останні роки. До 2002 р. спостерігалось зростання цього показника, і саме в цьому році він досяг найвищої своєї позначки - 22847 найменувань. Але за рік кількість освоєних продуктів катастрофічно знизилася майже втричі, і тенденція до зниження спостерігається до сьогодні.

Інноваційна сфера України досі не стала по-справжньому привабливою для вітчизняних та іноземних інвесторів. Значною мірою такий результат пов'язаний з обмеженими можливостями держави в спрямуванні фінансових потоків в інноваційний розвиток економіки й недостатнім державним стимулюванням інноваційної діяльності. Важливим аспектом гальмування інноваційного розвитку є неефективність інноваційної політики держави, а саме: відсутність системності в здійснюваних державою заходах щодо реалізації інноваційного потенціалу національної економіки, а також відсутність дієвої системи пріоритетів розвитку науко-

во-технологічної сфери. Пріоритети інноваційного розвитку є суто формальними, а механізми їх реалізації досі не відпрацьовані. Аналіз даних щодо інноваційної діяльності підприємств України підтверджує необхідність здійснення державної інноваційної підтримки. Державна підтримка може включати вдосконалення нормативно-правової бази, фінансування інноваційної діяльності, підтримку інноваційних проектів через формування державного замовлення на інноваційну продукцію.

Висновки

Економіка України потребує інтенсифікації розвитку інноваційної сфери, а також законодавчого та ін. забезпечення й заохочення цього процесу. Спостерігається зниження питомої ваги підприємств, що впроваджують інноваційні технології. У структурі фінансування інноваційного розвитку за загальною сумою витрат державне фінансування має найменшу питому вагу. Відсутність ефективної державної інноваційної політики підтримки наукових установ та підприємств

перешкоджає прискореному економічному розвитку. Недосконалість нормативно-правової бази тягне за собою відсутність здорового та прозорого правового середовища для проведення інноваційної діяльності. Уважаємо, що зазначені проблеми слід вирішувати комплексно та системно шляхом:

- удосконалення нормативно-правової бази для забезпечення розвитку інноваційної системи України;
  - формування загальнодержавних пріоритетів інноваційної політики, які б працювали на всіх рівнях заради досягнення єдиної й спільної мети;
  - планування інноваційного розвитку України на середньострокову та довгострокову перспективу;
  - формування ефективної системи обміну інформацією для широкомасштабного використання існуючих науково-технічних розробок щодо інноваційного впровадження та підвищення рівня науково-технічного потенціалу у сфері інноваційної діяльності;
  - формування сприятливих умов для прискореного впровадження нововведень;
  - передача та впровадження технологій зі сфери військово-промислового комплексу в цивільні галузі виробництва;
  - формування сучасного та масштабного ринку інноваційної продукції;
  - державне стимулювання інноваційної активності підприємств, а також здійснення тиску на суб'єкти господарювання шляхом уведення санкцій за використання екологічно небезпечних технологій;
  - підготовка висококваліфікованих кадрів для високотехнологічних галузей;
  - удосконалення системи управління інноваційними проектами й програмами;
  - підвищення інноваційної культури суспільства шляхом запровадження новітніх методів передачі та обробки інформації в усіх сферах людської діяльності тощо.
- Одним із найбільш дієвих заходів запровадження інновацій слід уважати створення й розвиток спеціалізованих інженерно-технічних структур (фірм, науково-виробничих центрів тощо), які б стали проміжною ланкою між науковими установами та виробництвом. Функція таких структур убачається у виявленні й упровадженні, доведенні до промислового використання новітніх розробок учених. Саме ця ланка сьогодні в Україні майже відсутня, особливо в умовах кризи галузевих науково-дослідних інсти-

тутів. Аналіз таких проміжних інноваційних структур - тема подальшого дослідження.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Шумпетер Й. Теория экономического развития (Исследования предпринимательской прибыли, капитала, кредита, процента и цикла конъюнктуры) / Й. Шумпетер. - М. : Прогресс, 1982. - 455 с.
2. Санто Б. Инновации как средство экономического развития / Б. Санто. - М. : Прогресс, 1990. - 296 с.
3. Мельник О. Г. Сутність інновацій та інноваційного розвитку / О. Г. Мельник // Актуальні проблеми економіки. - 2008. - № 12 (90) - С. 20-27.
4. Борейко В. І. Інновації як основа економічного зростання / В. І. Борейко // Актуальні проблеми економіки. - 2008. - № 9 (87) - С. 42-48.
5. Федулова Л. І. Підходи до формування дієвої інноваційної стратегії України / Л. І. Федулова, І. А. Шовкун // Наука та інновації. - 2009. - № 3. - С. 5-15.
6. Стадник В. В. Системне забезпечення мотивації інноваційного розвитку підприємницьких структур : [монографія] / В. В. Стадник. - Хмельницький : ХНУ, 2009. - 271 с.
7. Йохна М. А. Трансфер технологій: форми і методи ефективного здійснення : [монографія] / М. А. Йохна, П. Г. Іжевський, В. В. Стадник. - Хмельницький : ХНУ, 2007. - 188 с.
8. Денисенко М. П. Проблеми формування національної інноваційної системи України / М. П. Денисенко, Т. С. Воронкова, С. В. Ладика // Актуальні проблеми економіки. - 2008. - № 4 (82) - С. 73-81.
9. Жук М. В. Предусловия формирования национальной инновационной системы ускоренного развития экономики / М. В. Жук // Актуальные проблемы экономики. - 2008. - № 7 (85) - С. 30-36.
10. Князевич А. О. Інноваційний лаг і його роль в інноваційному процесі / А. О. Князевич // Актуальні проблеми економіки. - 2010. - № 6 (108). - С. 26-30.
11. Закон України від 04.07.2002 № 40-IV "Про інноваційну діяльність" // Відомості Верховної Ради України (ВВР). - 2002. - № 36. - С. 882-892.
12. Румянцева Е. Е. Новая экономическая энциклопедия / Е. Е. Румянцева. - [2-е изд.]. - М. : ИНФРА-М, 2006. - 810 с.
13. Постанова Верховної Ради України від 13.07.1999р. № 916-XIV "Про Концепцію науково-технологічного та інноваційного розвитку України" // Відомості Верховної Ради України (ВВР). - 1999. - № 37. - Ст. 336.
14. Наукова та науково-технічна діяльність (1990-2009 рр.) [Електронний ресурс]. - Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua.

I. Karpukhno

THEORETICAL ASPECTS OF INNOVATION DEVELOPMENT OF UKRAINE

The article deals with the theoretical aspects of innovation development and different approaches to determining the essence of the economic category "innovation". Some peculiarities of innovation development of Ukraine in recent years are investigated. The major trends and problems of innovation development in Ukraine are defined.

Key words: *innovation, novation, innovation development, innovation activity.*

© I. Karpukhno

Надійшла до редакції 13.08.2010

№ 5 (105) вересень 2010 р.